

Eesti keeleteaduse ja keelekorralduse areng verbirektsiooni näitel

(Vaateid eesti keelekorralduse arenguloole)

LYDIA RISBERG, LIINA LINDSTRÖM

Eesti keelekorraldus on oma pika ajaloo¹ vältel lahendanud üsna erinevaid ülesandeid. Kui eelmise sajandi algul tegeleti ennekõike murrete põhjal ühtse kirjakeele loomisega ja selle kodifitseerimisega (ühiste normingute loomisega; vt Plado 2022; Kasik 2011; Erelt 2002; Tauli 1938; Tuglas 1932), siis hilisematel perioodidel on tegetud ka normingute ja soovitude ülevaatamisega ning nende ajakohasuse küsimisega (vt nt EKI teatmik: Keelekorralduse teisenemine; EKI teatmik: Mis on muutunud; Erelt 2002: 224–250; Risberg, Langemets 2021; Paet, Risberg 2021; Risberg 2021, 2022; Paet 2022a, 2022b).

Tänapäeval, mil ühiskeelel on tugev positsioon ning murrete kasutus on taandunud, on päevakorral pigem küsimus, kas kunagi seatud normingud vastavad ühiskeele tegelikele sisemistele normidele (nn objektiivne norm) või kui ranged peaksid normingud olema. Nüüd ollakse seisukohal, et mida lähemal on normingud keele sisemistele normidele, seda vähem on keelekasutajal vaja norminguid „lihtsalt ära õppida” ning seda efektiivsemalt toimib keel. (Päll 2019) Normingute ülevaatamine on keelekorralduses toimunud lainetena varemgi ning alates 1970-ndate lõpust ja eriti 1980-ndatest on keelekorralduses võetud range normimise asemel suund soovitamisele (vt nt Kull 2000; Erelt 2002: 251–263). Probleemiks on siiski olnud keele vähene teaduslik uuritus (Kull 1961: 99, 1978: 682; Saari 1979: 164; Liivaku 1984: 583; Raadik 2020: 854).

Selleks et normingud vastaksid keele sisemisele normile, peab teadma, milline see sisemine norm on – see on keeleteaduse uurimisobjekt. Keeleteadus on paralleelselt keelekorraldusega tegelenud eesti keele uurimisega ning tänaseks võib öelda, et eesti keel on päris hästi läbiuuritud keel, eriti võrreldes suurema osa maailma keeltega. Sellegipoolest ei ole keeleteadus ja -korraldus alati ühte jalga astunud – keelekorraldus on tegelenud üsna palju varieeruvate keelendite normimisega, samal ajal kui keeleteadus ei ole sageli seda laadi varieerumisele tähelepanu pööranud. Sellele on mitmeid selgitusi, mis osalt on seotud keeleteaduse enda muutumisega: varieerumise ja tegeliku keelekasutuse uurimisega on hakatud tõsisemalt tegelema eriti viimastel aastakümnetel, kui töös on saanud tugineda suurte keelekorpusete andmetele (vt Koppel, Kallas 2022; Pilvik jt 2021; ka Stefanowitsch 2020).

Tänapäevaste korpusete ja korpuslingvistika meetodite kättesaadavus ning keelekasutuse põhjalikumad uuringud on toonud rahvusvahelisse keeleteadusesse kasutus põhise lingvistika teooria (ingl *usage-based linguistics*). Kasutus põhise lingvistika põhiväide on, et keel sünnib kasutuses ning keelekasutus modifitseerib keelt

¹ Eesti keele korraldamisega alustasid juba baltisakslased (vt ülevaadet Viht, Habicht 2022).

pidevalt (Croft 2000: 4; Bybee 2010; Campbell, Barlow 2020: 81). Kasutuspõhine lähenemine pöörab süstemaatilisel tähelepanu tegelikule keelekasutusele ja selle varieerumise seaduspärasustele ning kasutab selleks eksperimentaalse ja korpuslingvistika meetodeid (vt nt Klavan 2018; Rundell 2018; Storjohann 2021). Kasutuspõhine lähenemine on kasulik ka keelekorralduse jaoks, sest see annab vahendid ja meetodid, kuidas süsteemselt keelekasutust ja normingute keeles juurdumist jälgida ning vajadusel ebakõlasid eemaldada.

Artiklis vaatleme, kuidas on eesti keelekorralduses verbireksioonide varieerumisse läbi XX sajandi suhtunud ning milliseid norminguid on seatud ja kuidas see kajastub tegelikus keelekasutuses. Selgitame tegeliku keelekasutuse analüüsi põhjal välja, kui hästi on keelekasutajad omandanud keelekorralduses loodud normingud, ning kui tänapäeva keeles varieerumine jätkuvalt aset leiab, siis mille alusel ja miks see toimub.

1. Eesti keeleteaduse areng XX sajandist praeguseni

Eesti kirjakeele sünni ja selle korraldamise vajadus tekkis perioodil, mil eesti keel oli ka uurimise mõttes lapsekingades. 1930-ndatel kirjutas Andrus Saareste (1933: 449): „Kui kirjakeeles tahame taotleda rahvakeelsust [---], siis peab see toimuma ühiskeele valitsevamateest vooludest lähtudes. Kuid meie tegelik keeleteadus peaks siis ka enam tähelepanu pöörama selle ühiskeele tundmisele.” Ka veel 1984. aastal ütleb Uno Liivaku (1984: 583) nii: „[---] keelekorraldus peab aluseks ühiskeelt, kuid soliidisel alusel pole ühiskeelt uuritud ega uurita. [---] Niisugune olukord teeb igasugused normiotsustused riskantseks ja juhuotsustuste tegemise ohu suureks.” See tähendab, et paljud keelekorralduslikud otsused ei ole alati põhinenud mitte keeleuurimisest välja kasvanud teadmistel, vaid on kujunenud mõneti juhuslikult, mõjukate isikute maitse-eelistustel või arusaamadel.

Võrreldes keelekorralduse varasemate perioodidega on olukord nüüdseks siiski muutunud. Keeleteadus ja keeleteaduslik mõtlemine on Eestis arenenud jõudsate sammudega ning erinevad suunad ning lähenemised on mitmekesistanud arusaama (eesti) keelest ja selle toimimisest. Eesti keeleteaduse mõtte arengut XX sajandil on ülevaatlilikult kirjeldanud nt Haldur Õim (2000) ning üksikvaldkondade käsitlusi leiab kogumikust „Eesti keele uurimise analüüs” (Erelt 2003). Viimasel paaril aastakümnel on eesti lingvistika teemadering laienenud veelgi, samuti on see järjest tugevamalt integreerunud rahvusvahelisse teadusruumi; oluliselt on täienenud keeleuurimise metodoloogiline külg ja alusmaterjalide (nt korpusandmete) kättesaadavus. Ilmunud on põhjalikke käsitlusi eesti keelest (nt „Eesti keele varamu” sari). Tänapäeva keeleteadust, sh eesti keeleteadust iseloomustab ennekõike andmepõhisus: toetatakse erinevatele eesti keele kohta loodud ressurssidele (nt keelekorpused), aga üha enam ka katselistele meetoditele. Järjest olulisem on metodoloogia osa nii andmete kogumises, töötlemises kui ka interpreteerimises. Ka kvantitatiivse andmeanalüüsi roll lingvistilises uurimistöös on üha olulisem. Andmepõhisest tegeliku keelekasutuse uurimisest on välja kasvanud kasutuspõhine lingvistika.

2. Kasutuspõhine lingvistika

Kasutuspõhine lingvistika lähtub arusaamast, et keel sünnib selle kasutamise käigus ning kasutus kujundab keelt pidevalt (vt nt Barlow, Kemmer 2000; Bybee 2010; Perek 2015: 6). Kasutuspõhine lingvistika on välja arenenud kognitiivsest keeleteadusest (vt Langacker 1987; Croft, Cruse 2005) ning otsib seoseid ennekõike inimese kognitiivsete võimete ja keele vahel.

Keeleüksuste valikut mõjutavad väga erinevad tegurid ja nende koosmõjud, mis ilmnevad nende kasutamises. Valikuid mõjutavad näiteks suhtlusolukorra vajadused, mälu ja keele töötlemisega seotud nähtused (vt Diessel 2017) või sellised kognitiivsed protsessid nagu keeleliste üksuste kategoriseerimine, võime neid üksusi omavahel ühendada, analoogiaseoste leidmise võime, rikas mälu ning vormi ja tähenduse seostamise võime (Ibbotson 2013). Kasutuspõhises keeleteaduses on keelt iseloomustatud kui kompleksset adaptiivset süsteemi (Bybee 2010), mis tähendab, et keel muutub ja kohaneb vastusena mitmele eri tüüpi võistlevale tegurile (Ibbotson 2013). See omakorda tähendab, et inimene toimib kui tõenäosuslik masin, valides iga kord võimalike väljendusvahendite hulgast selle, mis antud konteksti kõige paremini sobib, kaaludes ja arvestades sealjuures ühtaegu mitmeid eri mõjureid. Keelekasutus mõjutab otseselt ka keelevahendite vormilist kujunemist: näiteks on leitud, et kõrge kasutussagedusega keelendid kalduvad lühenema (*end vabandama* > *vabandama*; kõnes *ütlesin* > *ütsin*) või kinnistuma erandliku vormina (*olema*-verbi vorm *on*) – need on tänu pidevale kordamisele mälust paremini kättesaadavad kui mitte nii sagedased vormid (Bybee 2010: 39).

Keel ei ole niisiis fikseeritud, vaid muutub kasutuses pidevalt (Croft 2000: 4; Burridge, Bergs 2017: 13), ning keelt uurides peab seetõttu tähelepanu pöörama just keele tegelikule kasutusele. Kasutuspõhise lingvistika uurimisobjektiks ongi tegelik, loomulik keelekasutus, mis on kõige lihtsamalt kättesaadav tekstikorpustest, aga ka näiteks eksperimentidest. Viimased nõuavad põhjalikku eeltööd ja häid teadmisi eksperimentide planeerimisest (vt nt Klavan jt 2013). Kasutuspõhine lingvistika tugineb suuresti korpuslingvistika pikale uurimistraditsioonile, mis sai alguse 1960-ndatel, mil loodi esimesed keelekorpused. See on sestpeale arenenud keeleteaduse suunaks, millel on tugev ja mitmekülgne metodoloogiline alus (vt nt Muischnek, Lindström 2020; Stefanowitsch 2020; Brezina 2018).

Korpusest pärinevatele andmetele toetuv keele uurimine (Stefanowitsch 2020: 1, 56) võimaldab vastata uurimisküsimustele nii keelekasutuse kui ka varieerumise kohta, aga samuti muudele keelega seotud küsimustele, mis puudutavad keelt ennast või ka keelevälist maailma. Korpuseandmeid võib analüüsida nii kvantitatiivselt (arvandmetel põhinedes) kui ka kvalitatiivselt (andmeid tõlgendades) (Biber 2000: 287–288; Crawford, Csomay 2016: 9). Kvantitatiivne andmeanalüüs tagab eeskätt selle, et järeldused ei tugineks üksikutel juhuslikel näidetel, vaid kehtiksid laiemalt. Andmete põhjal tehtud järeldused keele kohta ei põhine uurija sisekaemusel, vaid suure hulga inimeste keelekasutusel. Uurimistulemused on tänu sellele adekvaatsemad ja vähem kallutatud kui uurija sisekaemusel põhinevad järeldused (Storjohann 2010: 8; vt ka Sinclair 1991). Korpuslingvistika aitabki keele uurimises subjektiivsust vähendada

(Stefanowitsch 2020). Korpust ei käsitleta lihtsalt andmebaasina, kust mõned näited valikuliselt välja nopitakse, vaid analüüsis arvestatakse süsteemselt kõiki korpuse-andmeid (Gries 2007: 4). Need andmed ei muutu: päringut korrates saadakse täpselt samad tulemused (Klavan jt 2013: 19; Koppel, Kallas 2022: 217; vrd guugeldamise ebaadekvaatsusega, Kilgarriff 2007). Tänapäeval on korpuste kasutamiseks mitmeid abivahendeid, neist üks enim kasutatuid on korpuspäringukeskkond Sketch Engine (vt Kilgarriff jt 2014). Algselt loodi see leksikograafide töövahendiks, ent see võimaldab suuri korpuseid mitmekülgselt analüüsida ka teistsugustel, sh teadustöö eesmärkidel.

Kokkuvõtlikult on kasutuspõhine lingvistika ja selle andmepõhisus põhimõtelt teistsugune lähenemine kui uurija enda vaistust lähtuv keelekäsitlus, sest toetub paljude inimeste keeleteadmistele, mitte ühe inimese idiolektille. Kvantitatiivsed andmed võimaldavad mudeldada keele varieerumist ühiskonnas ja seda mõjutavaid tegureid ning annavad seega parema pildi tegelikust keelekasutusest, kui see oli võimalik varem, väiksemahuliste ja piiratud registrivalikuga sedelkartoteekide ajal (vt nt EKSS 2009: 5; Frankenberg-Garcia jt 2021: 206; Hennig 2021: 16).

Kasutusandmetel põhinev lähenemine on muuhulgas eriti selgelt välja toonud need kitsaskohad, kus varasemad keelekorralduslikud normingud süsteemselt erinevad tegelikust keelekasutusest. Seda problemaatikat kirjeldamegi järgmisena verbirektsioonide näitel.

3. Eesti keelekorralduse areng verbirektsiooni käsitluse näitel

Eesti keeleteaduses ja -korralduses on sajandi jooksul olnud üldiselt üsna sarnasel seisukohal selles, mis on rektsioon ehk sõltumine. Huno Rätsep (1978: 64) sünteesis varasemaid rektsiooni definitsioone, tuues välja olulise joonena selle, et rektsioon on üks alistava seose liike, milles on kaks komponenti: põhisõna ja laiend, sealjuures oleneb laiendi vorm (kääne, kaassõnafras vms) põhisõna tähendusest. Pärast seda pole arusaam eesti keele põhilistes süntaksikäsitlustes (EKG II; EKK 1997, 2020; Erelt, Metslang 2017) oluliselt muutunud.

Verbirektsiooni võib vaadata kui verbi kinnistunud argumentstruktuuri: verbi tähendus tingib laiendi (argumendi) olemasolu ja vormi. Rikkaliku morfoloogiaga eesti keel võimaldab argumentide vormistamisel sageli rohkemat kui üht varianti: alates objekti käändevaheldusest (*sõin võileiba ~ sõin võileiva*) kuni mitmete süsteemsete vaheldusteni, mis on tänapäeva grammatikates vähe kajastust leidnud. Näiteks verbi *mõtlesin* juurde võib kuuluda kõrvallausekujuline laiend, mille korrelaadi vorm pealauses võib varieeruda: *Ma mõtlesin, et ta tuleb ka ~ Ma mõtlesin sellest, et ta tuleb ka ~ Ma mõtlesin selle peale, et ta tuleb ka*. Osa neist vaheldustest toob kaasa tähendusnüanse, mis pole põhjalikuma analüüsita kirjeldatavad.

Klassikaliselt verbirektsiooniks peetud juhtumid on eesti keeleteaduses ja -korralduses siiani paremini teadvustatud osa. Verbirektsioonis on aga palju vaheldusi ja varieerumist, mida on keelekorralduses osa verbide puhul peetud probleemiks,

tuues endaga kaasa normeerimispuüded. Nii on mõnede verbide rektsiooni fikseerides eelistatud üht käänat teisele, nt *sarnanema* [millega?], mitte [millele?]. Rektsiooni käsitlevad allikad ongi XX sajandi algusest saadik olnud preskriptiivsed (nt Aavik 1936; Rajamaa 1936; Valgma, Rimmel 1968; Mäearu 1996, 2011; Erelt 2006, 2019: 35–41; EKK 2020: 443–448), samuti on keeleteadlastele mõeldud kogumikud oma teistsuguse olemuse tõttu rangemate piiridega (vt Pool 1996, 2019).

On nenditud, et „mõnel juhul on õige rektsiooni valimisega raskusi” (Erelt 2019: 35; ka Mäearu 2011: 3; Pool 2019: 7; juba Mägiste 1936: 148), aga ei täpsustata, kellel ja miks raskused esinevad. Kui keeleteadlane puhul võib eeldada, et raskused tekitavad teistsuguste sõltumisseoste tõttu tema emakeeles, siis eesti keelt emakeelena kõnelejal arvatavasti oma keeletunnetuse ja normeeringu erinevuste tõttu. Paistab, et tähelepanu pole pööratud sellele, et nii mõnigi tüüpiga, tänapäevaks „rasked kohad” on ette kirjutatud juba sajand tagasi, kui ühist eesti kirjakeelt alles loodi (nt Muuk, Tedre 1931; Aavik 1936; Rajamaa 1936; vt ka Kerge 2004). Sealjuures kalduti tollal õigeks pidama seda, mis vastas autoriteetsete keelemeeste maitsele (Saareste 1952: 122). Seega on tegu valdkonnaga, mida on küll normeeritud, aga väga vähe teaduslikult uuritud.

Järgnevalt vaatleme lähemalt, kuidas on verbirektsioone eesti keelekorralduses käsitletud. Rõhuasetus on XX sajandi alguses, sest Teise maailmasõja järel arusaamad eesti keelekorralduses rektsiooni asjus kuigivõrd ei muutunud – kuni 2022. aastani.

3.1. Keelekorralduse verbirektsiooni-käsitlus XX sajandil

XX sajandi algul, eriti 1920.–1930. aastatel otsustati ühist eesti kirjakeelt luues ära paljud praeguse kirjakeele alused (vt nt EÕS 1925–1937; Muuk, Tedre 1931; Aavik 1936; ka Kerge 2004: 11). Üks keelekorralduse peamisi põhimõtteid on olnud teiste keelte mõju tõrjumine. Näiteks 1924. aastal leidis Elmar Muuk, et verbi *arvestama* [millega?] rektsiooniline laiend kaasaütlevas käändes on vene *считаться с чем-нибудь* ja saksa *mit etwas rechnen* mõju, mis tema hinnangul ei olnud eesti keele seisukohalt põhjendatud, sest eesti keeles nõuavad *stama*-lõpulised transitivverbid väidetavalt rektsioonilist laiendit objektikäänetes. Tema hinnangul oli ainuõige osastav käänne [mida?]. Muuk võttis asja kokku järgmiselt: „Oleks viimne aeg selleski väikses küsimuses pääseda võõraste keelte tarbetu eestkoste alt”, ehkki sellele järgneb kohe lahtiütlus, et „mõnikord võivad küll laened teistest keeltest olla väga tarvilikud!” (Muuk 1924: 105). Muuhulgas on siit näha üksiksõnade kaupa normeerimise ilmingut, samuti range süsteemi taotlust keeles – *arvestama* prooviti kunstlikult lisada teiste *stama*-verbidega ühesugustesse piiridesse.

Muugil oli tollal palju mõjujõudu eesti kirjakeelt, sh rektsioone kujundada (EKK 2020: 31). Näiteks „esimene ametlikel keelenormel põhjenev käsitlus” (Nurm 1931: 20) oli Muugi ja Mihkel Tedre õpik „Lühike eesti keeleõpetus” (1. tr 1930), kus normeeriti ka see, et verbi *arvestama* rektsioon on üksnes osastavas käändes. Sama õpetust jätkab Muuk „Väikses õigekeelsus-sõnaraamatus” (1933), kus nurksulgudes lisandsõna selgitab sõna tarvitusviisi lauses (VÕS 1933: 9), nt *arvestama* [mida?].

1933. aastal toimus Akadeemilise Emakeele Seltsi koosolek (vt Elisto 1934), kus avaldati keele kohta tolele ajale omaseid arvamusi. Näiteks Saareste arvas, et „[k]eeles juba oleva printsiip tuleb aluseks võtta ja olevast analoogiat leida” ning kuna *arvesse võtma* [*mida?*] on osastava rektsioonikäandega, siis on see loomulik ka verbil *arvestama*. Saareste on soovitanud arvestada ka tegelikku keelekasutust: „Kus [rektsioonikäände valimise] võimalused pole uued, vaid omas keeles olemas, tuleks valida, mis on üldisem” (Elisto 1934: 84). Saareste tollastele seisukohtadele, et uuemate sõnade puhul tuleb jälgida ühiskeelset kasutust, toetuda ei saa loogilisuse ega võõrkeelsuse põhimõttele, vaid peab arvestama eeskätt ühis- ja rahvakeelt (vt ka Plado 2022: 1085–1088), on hiljem pooldavalt viidanud keelekorraldusteoreetik Valter Tauli (1941: 352).

Johannes Aavik (1934: 33) rõhus eesti keele omapärasuse põhimõttele: „Rektsioonid moodustavad tähtsa ja keerulise osa süntaksist ja neis tuleb nähtavale keele omapärasus ning individuaalne laad, sest eri keeled erinevad siin nii paljude sõnade suhtes.” Samuti oli rektsioon Aaviku jaoks õigekeelsuslikult tähtis ja keeruleine ala. 88 aastat tagasi polnud „võrdlemisi noores ja alles arenemisel olevas kultuurkeeles” rektsioonide süntaks lõplikult ega Aaviku jaoks „igati rahuldavalt välja kujunenud” (Aavik 1934: 33). Aaviku hinnangul oli süntaksi õigekeelsust jõutud viljeleda võrdlemisi vähe. „Nii ei ole kõigi rektsiooniliste vankuvuste kohta ka ametlikes grammatikais seisukohta võetud ega ainulubatavate keelendite piirid sel alal kindlaks määratud; teiselt poolt jälle ei tundu mõned fikseeringud sel alal kõigiti õnnestunuina” (Aavik 1934: 34). Ta proovis rektsioonikasutust fikseerida õpikus „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika” (1936), kus ta esitas oma keeleuenduslikke seisukohti, mis erinesid ametlikust ehk Johannes Voldemar Veski ja Muugi keelest.

Herman Rajamaa tegi esimese katse koostada eesti sõnade muutelise sõltuvuse käsiraamat eestlastele, aga eriti muulasile ehk keeleõppijatele. Verbi *arvestama* rektsiooni [*millega?*] kohta on tal „ametlikule keelele” tuginedes palju öelda, nt et see „on eesti keele seisukohast täiesti ekslik („arvestama” nõuab ikka osastavat käännet)”. Kaasaütlevat käännet selle verbi rektsioonina peab ta vene keele mõjuks. (Rajamaa 1936: 3)

Nõukogude okupatsiooni ajal ilmunud ÕS-ides (alates SÕS I 1948 kuni ÕS 1976) arvestati aga verbi *arvestama* tegelikku kasutust (vt KK 1960: 245 eri tähendusisude kohta). Ka Johannes Valgma ja Nikolai Rømmeli „Eesti keele grammatikas” (1968) on verbil *arvestama* kaks rektsioonikäännet, ent nagu Aavikki (1936: 114) heaks pidas, erineva tähendusnüansiga: [*mida?*] millegi olemasoleva kohta ja [*millega?*] millegi võimaliku kohta (seda vahet kirjeldati veel ÕS 2006-ski). Nad on öelnud: „Kus on kaks rektsiooni, seal on sageli tähenduslik vahe” (Valgma, Rømmel 1968: 146).

Kuigi vahepeal kostus keelekorraldusmaastikul teistsuguseid hääli: „[---] pole näiteks õige viimseni ära normeerida rektsiooni tarvitamist, sest siingi oleneb sageli palju konkreetsest juhtumist või eriolukorrast” (Kull 1961: 98), siis vastupanu oli visa. Näiteks Helju Vals (1966: 570) lootis, et „eesti keele rektsioon ei ole veel viimse detailini „ära” normeeritud”, ja esitas omad eelistused, muuseas taunis ta alaleütleva

käände liigset kasutamist, nagu varem Aavik (1934: 38) jt ning hiljem Peep Nemvalts (2012); Reili Argus, Katrin Kern, Helika Mäekivi (2022: 119) jt.

Ka Tiitu Erelt (1968: 212) pidas levinud rektsoonikäänete kasutust veaks: „Kuigi pole olemas eesti keele rektsoonisõnastikku ja ÕS abistab siin alla oma võimaluste, ei tähenda see veel rektsoonivigadele vaba voli andmist. Kerge oleks mõne sõnastiku (seekord igatahes ka ÕS-i) või grammatika järgi veenduda, et miski saab p õ h i n e d a ainult m i l l e l g i.” Siit ilmneb eesti keelekorralduses pikka aega levinud arusaam, et keel algab sõnaraamatust, mitte sõnaraamat ei kirjelda keelt nii, nagu seda kasutatakse (vt ka Risberg 2022). Siiski, keele uurimise vajalikkust leksika ja grammatika alal on omal ajal näinud näiteks Rein Kull (1978: 682), kes mainis ka, et ühiskeele ja kõnekeele variantsus oli täielikult uurimata. See on seda kohati tänapäevani.

3.2. Keelekorralduse verbirektsooni-käsitlus tänapäeval

Eesti taasiseseisvumise järel jätkus küllaltki preskriptiivne vaade rektsooniküsimusele (nt Mäearu 1996, 2011; EKK 1997, 2020; Erelt 2006, 2019; Erelt, Metslang 2017). Vastupidiselt sajandi algusele (nagu Elisto 1934: 84) oli aga nüüdseks aru saadud, et „[s]ünonüümsete verbide rektsoonid ei pruugi olla ühesugused” (Pool 1996: 6, 2019: 8; ka Erelt 2017: 66).

Põhimõtteline kannapööre, et rektsoon ei allu normingutele ega soovitustele, tuli Eesti Keele Instituudi (EKI) rektsoonitöörühma² arutelude käigus, kus 2022. aasta algul otsustati, et „rektsoon ei käi normimise alla, lähtume kasutustavast/objektiivsest keelenormist” (EKI-sisene tööfail). EKI teatmik on rektsooni 2023. aasta alguse seisuga mainitud üksnes artiklis „Keelekorralduse teisenemine”, kus esitatud tabelis on öeldud, et rektsooni puhul kirjeldatakse objektiivset keelenormi.³ EKI ühendsõnastikus (keeleportaalil Sõnaveeb, vt Tavast jt 2022; Langemets jt 2021) esitatud „rektsoonid osutavad nende sagedale esinemusele, samas ei ole nad vältimatult kohustuslikud” (EKI-sisene tööfail).

4. Verbirektsoonide kasutuspõhine analüüs

Tänapäevaseid rektsooniloendeid (nt Mäearu 2011; Pool 2019; EKK 2020) lapates paistis meile, et neisse on kaasatud sõnad:

1. mille puhul ei olene rektsooni käändest tähendus (nt *sarnanema*),
2. mille puhul oleneb rektsooni käändest tähendus (nt *panustama*),
3. millega ei paistnud meile tegelikus keeles probleeme olevat (nt *arvestama*),
4. mis on loendisse pandud vististi selleks, et juhtida tähelepanu hoopis käände või kaassõna kasutusele (nt *osas*), või on sõna peetud paronüümiks, mille tähendust prooviti ette kirjutada (nt *osundama*; paronüümide kohta vt Risberg, Langemets 2021).

² Töörühma kuulusid Jelena Kallas, Margit Langemets, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Raili Pool, Maire Raadik, Mai Tiits, Natalia Vaiss, Tiia Valdre.

³ Põhjalik artikkel rektsooni kohta on töös ja see peaks EKI teatmikusse jõudma 2023. aasta sees.

Analüüsi valisime verbid, mille puhul ei paistnud verbireksiooni käände vaheldumine kaasa toovat tähenduse erinevust lauses või konstruktsioonis tervikuna – või vähemalt ei ole neid varem tähendusest sõltuvaks peetud. Tahtsime teada, kas sel juhul sõltub reksiooni valik siiski millestki, mida pole veel välja selgitatud. Süvaanalüüsi valisime verbi *sarnanema*, ent artiklis vaatleme põgusalt ka verbikimpe *baseeruma*, *põhinema*, *rajanema* ja *toetuma*, *tuginema*. Keelekorralduses on nende kõigi puhul õigeks peetud ainult üht reksioonikäänat (vt Erelt 1968: 212; Allkivi 2012; EKK 2020: 443–448).

4.1. Verbireksioonide kasutus XX sajandi alguses

Saamaks teada valitud verbide reksioonikäände kasutust ning selle võimalikku muutumist möödunud sajandi jooksul keelekorralduses antud reeglite järgi, analüüsisime kõigepealt XX sajandi alguse tekste. Vaatasime DIGAR-i Eesti artiklitest (DEA) 100 lause juhuvalimeid ajavahemikust 1900–1939 (vt tabelit 1). Kuna DIGAR-i otsing ei ole kuigi detailne, otsisime märksõna ainsuse 3. pöördes.

Tabel 1. Verbireksioonide kasutus aastatel 1900–1939. Halliks on värvitud lahtrid, kus norminguvastane kasutus on ülekaalus.

Märksõna	Normingukohane	Norminguvastane	Muu
<i>sarnaneb</i>	[kaasaütlev] 12	[alaleütlev] 88	–
<i>sarnleb</i>	[kaasaütlev] 17	[alaleütlev] 83	–
<i>arvestab/arwestab</i>	[osastav] 48	[kaasaütlev] 38	14
<i>baseerub</i>	[alalütlev] 62	[alaleütlev] 38	–
<i>põhineb</i>	[alalütlev] 78	[alaleütlev] 22	–
<i>rajaneb</i>	[alalütlev] 46	[alaleütlev] 54	–
<i>toetub</i>	[alaleütlev] 91	[alalütlev] 3	6
<i>tugineb</i>	[alaleütlev] 78	[alalütlev] 22	–

Tabelist 1 on näha, et verbid *sarnanema* ja *sarnlema* olid XX sajandi I poolel tugevasti kaldu norminguvastase ehk alaleütleva reksioonikäände kasutuse poole. Sealjuures esines kaasaütlevat käänat mõlemal juhul pigem 1930. aastate II poole lausetes ehk siis, kui „õiged” reksioonid olid juba ära seatud (nt Muuk, Tedre 1931; Aavik 1936).

Lisaks kaldus norminguvastase kasutuse poole verbi *rajanema* reksioonikääne. Ent Muugi ja Tedre õpikus (1931) oligi verb *rajanema* tänapäevast erinev, selle reksiooniks on seal märgitud [millele?], kuigi muudes allikates läbi sajandi [mille!].

Teisi vaadeldud verbe kasutati DIGAR-i andmete järgi pigemini normingukohaselt. Tähelepanu tuleb siiski pöörata sellele, et ka tollal tekste toimetati. Keele-

toimetaja amet tekkis ametlikult 1929. aastal (vt Mäekivi 2019; Kasik 2020), ehkki tekstete vaadati enne trükki üle juba varemgi (vt nt Muuk 1926: 62).

Kui *sarnanema* reksioonikäanded on väga erinevad (alaleütlev ja kaasaütlev), siis *põhinema*- ja *toetuma*-verbikimpudel varieeruvad alal- ja alaleütlev kääne ehk väga sarnased väliskohakäanded (samas ei kasutata alaltütlevat käänat). Põhjus võib seisneda muuhulgas selles, et murretes langeb alal- ja alaleütleva käände kasutus mõningal määral kokku (Viikberg 2020: 122–126).

4.2. Verbireksioonide kasutus XXI sajandil

Tänapäeva keelekasutust uurisime eesti keele ühendkorpuse 2021 põhjal (ÜK; vt ka Koppel, Kallas 2022), kasutades Sketch Engine'i võimalusi. Analüüsisime 300 lause juhuvalimit (v.a *sarnanema* 375, *sarnlema* 56, *arvestama* 100), valisime ajavahemiku 2019–2021 tekstid, žanrideks (allkorpusteks) blogid, ilukirjanduse ja ajakirjanduse – et laused pärineksid nii toimetatud kui ka toimetamata allikatest. Kuna ÜK otsing on detailsem kui DIGAR-i oma, siis kasutasime lemmaotsingut, mis leiab verbi kõikides pöördevormides.

Tabel 2. Verbireksioonide kasutus aastatel 2019–2021. Halliks on värvitud lahter, kus norminguvastane kasutus on ülekaalus.

Märksõna	Normingukohane	Norminguvastane	Muu
<i>sarnanema</i>	[kaasaütlev] 239 (64%)	[alaleütlev] 136 (36%)	–
<i>sarnlema</i>	[kaasaütlev] 20 (36%)	[alaleütlev] 32 (57%)	4 (7%)
<i>arvestama</i>	[osastav] 46 (46%) [kaasaütlev] 25 (25%)	[normingut pole]	29 (29%)
<i>baseeruma</i>	[alalütlev] 259 (86%)	[alaleütlev] 36 (12%)	5 (2%)
<i>põhinema</i>	[alalütlev] 283 (94%)	[alaleütlev] 16 (5%)	1 (0%)
<i>rajanema</i>	[alalütlev] 219 (73%)	[alaleütlev] 81 (27%)	–
<i>toetuma</i>	[alaleütlev] 295 (98%)	[alalütlev] –	5 (2%)
<i>tuginema</i>	[alaleütlev] 279 (93%)	[alalütlev] 21 (7%)	–

Tabelist 2 on näha, et *sarnlema* on viimaste aastate tekstides ainus verb, mille reksioonikääne kaldub norminguvastase poole. Seda ilmselt sellepärast, et *sarnlema* on kasutuses harv ja poeetiline. Samas, verbi *sarnanema* reksioonikasutus on sajandi jooksul kaldunud kaasaütleva käände poole. Ülejäänud verbide reksioonikääne pole sajandi jooksul selle materjali põhjal kuigivõrd muutunud: normingukohane kasutus on pigem ülekaalus. Kindlasti on siin oma osa ka sellel, et tekstid on vähemalt osaliselt toimetatud (nt ajakirjandustekstid, osaliselt arvatavasti ka blogid).

Järgnevalt vaatame lähemalt verbi *sarnanema* kasutust ÜK põhjal, et välja selgitada, miks selle rektsioonikääne tänapäeval endiselt varieerub.

5. Verbi *sarnanema* juhtumiuuring

Eesti keelekorralduse suhtumine verbi *sarnanema* rektsioonikäändesse ei erine keelekorralduse üldisest suhtumisest verbirektsioonide normeerimisse kuigivõrd. Nimelt on keelekorralduses *sarnanema* õigeks rektsioonikäändeks pikka aega peetud üksnes kaasäütlevat käänat, taunitud on alaleütlevat käänat. See traditsioon ulatub tagasi juba vähemalt Muugi ja Tedre õpikuni (1931), kus verb *sarnanema* on esitatud ainult kaasäütlevas käändes rektsioonilise laiendiga. Ka Akadeemilise Emakeele Seltsi 1933. aasta koosolekul öeldi verbi *sarnanema* kohta napilt, et see leiab tuge varasemast konstruktsioonist *sellega (ühe)sarnane*. Ernst Nurm leidis tookord, et nii alaleütlev kui ka kaasäütlev käänat on kodused, aga tema hinnangul võiks ikkagi kaasäütlev püsima jääda. (Elisto 1934: 85)

Aavik eelistas tähenduses 'sarnane olema' hoopis verbi *sarnlema*, millel tuli tema hinnangul eelistada ametliku *ga*-rektsiooni asemel *le*-rektsiooni. Samas teeb Aavik vahet sõnaliikide rektsioonidel, sest nimisõna *sarnasus* „konstrueerub loomulikult” kaasäütlevaga. (Aavik 1934: 38; peenete erisuste kohta saab lugeda Aavik 1936: 115) Oma õpikus esitab Aavik (1936: 358) „vaid need sõnad, millede rektsioonide tarvitamises valitseb alles teatav ebakindlus või millede suhtes eksitakse” – teiste seas on seal *sarnane olema*, *sarnane* ja *sarnlema*. Rajamaa rektsiooniraamatust (1936) on *sarnanema* aga välja jäänud.

Verbini *sarnanema* SÕS-ide (1948, 1951) koostamisel ei jõutud, sest need jäid *k*-tähe juures pooleli. VÕS 1953-s sellel rektsioonitüpsustust ei olnud ja ÕS 1960-s on esitatud *sarnanema* [*kellegagi, millegagi*] = *sarnane olema*. Võib oletada, et verbi *sarnanema* tähendus 'sarnane olema' on ÕS-is esitatud seepärast, et vastanduda Aavikule, kelle jaoks selles tähenduses pidanuks olema verb *sarnlema*, või EÕS-i III köitele (1937), kus 'sarnaseks muutuma' on pandud *sarnanema* esimeseks tähenduseks.

Kull (1961: 98) ei vaidle, et *sarnanema* „normaalrektsioon” on kaasäütlev, aga ta leiab rangetest hoiakutest mõnevõrra leebemalt, et mõnikord võib sobivamaks osutuda alaleütlev käänat. Ent Kull on pigem hüüdja hääl kõrbes, sest näiteks Tiiu Erelt (1968: 212) oli kindel, et *sarnanema* „tegelik rektsioonikääne on kaasäütlev”. Ka Valgma ja Rimmel (1968: 146) jätsid *sarnanema* üksnes kaasäütleva käändega – küllap seepärast, et nad ei näinud, et kahest rektsioonikäändest sõltuks *sarnanema* tähendus. Väljaspool ENSV-d ilmunud Tauli grammatikas (1980) on *sarnanema* seevastu esitatud mõlema rektsiooniga.

Tänapäevaks on seisukoht verbi *sarnanema* asjus kohati muutunud. Näiteks kui Mati Erelt „Lause õigekeelsuse” 1. trükis (2006) oli esitatud verb *sarnanema* [*millega?*] (**millele*), sealjuures tähistas tärn „lubamatut vormi või tarindit” (Erelt 2006: 10), siis 4. trükis (2019) on verbi *sarnanema* juures öeldud juba leebemalt: *sarnanema millega* (*halvem: millele*) (ehk lubamatu asemel üksnes halvem). Samas on „Eesti keele süntaksist” (Erelt, Metslang 2017: 321–322) välja jäetud info, et verbi

sarnanema rektsiooniline laiend võib peale kaasätleva käände esineda ka alaleütlevas käändes.

ÕS-ides 1999–2018 esitati *sarnanema* rektsiooniline laiend samuti ainult kaasätlevas käändes. EKI ühendsõnastikus on *sarnanema* rektsioonikäändeid kaks: kaasätlev ja alaleütlev, lisaks on esitatud konstruktsioon *sarnanema* [*mille poolest*].

Verbi *sarnanema* kasutust on varemgi mõnevõrra uuritud. Allkivi (2012) on selle põhjal teinud keelekorraldusele ettepaneku, et sagedasti kasutatav ja loomulikuna tajutav rektsioon [*kellele? millele?*] võiks ka ametlikus kirjakeeles kaasätleva kõrval mööndud olla. Nemvalts (2012) eelistas verbi *sarnanema* rektsioonina kaasätlevat käänat, ehkki erinevalt Nurme sajanditagusest seisukohast tõdes ta, et alaleütlevat ei tarvitseks siiski veaks lugeda.

Tabel 3. *sarnanema* analüüsi kaasatud tunnused.

Tunnus	Tunnuse tasandid	Juhtumeid
Rektsioonikääne (<i>rekt_kaane</i>)	alaleütlev (<i>all</i>), kaasätlev (<i>kom</i>)	alaleütlev: 136 lauset kaasätlev: 239 lauset
Alamkorpus (<i>genre</i>)**	ajakirjandus (<i>periodicals</i>), blogid (<i>blogs</i>), foorumid (<i>forums</i>)	ajakirjandus: 115 lauset blogid: 184 lauset foorumid: 76 lauset
Polaarsus	jaatav lause (<i>j</i>), eitav lause (<i>e</i>)	jaatav: 357 lauset eitav: 18 lauset
Aeg	olevik (<i>ol</i>), minevik (<i>min</i>)	olevik: 325 lauset minevik (sh mineviku liitajad): 50 lauset
S(subjekti) ja A(dverbiaali) pikkus	S_ <i>pikkus</i> [sõnade arv] A_ <i>pikkus</i> [sõnade arv]	S_ <i>pikkus</i> : 0–11 sõna (0 sõna = subjekti lauses ei väljendata) A_ <i>pikkus</i> : 1–10 sõna
S(subjekti) ja A(dverbiaali) semantilised omadused: S_ <i>sem</i> ja A_ <i>sem</i> *	NP viitab inimesele (<i>inimene</i>), muule elusale referendile (<i>elus</i>), spetsiifilisele konkreetsele mitteelusale referendile (<i>sp_konkr</i>), mittespetsiifilisele konkreetsele referendile (<i>ms_konkr</i>) või abstraktsele referendile (<i>abstr</i>)	S_ <i>sem</i> : inimene (30), elus (8), sp_konkr (136), ms_konkr (46), abstr (155) A_ <i>sem</i> : inimene (24), elus (9), sp_konkr (117), ms_konkr (54), abstr (171)
S ja A semantiline erinevus (Sem_eriuevus)**	S ja A kuuluvad eri semantilistesse rühmadesse (<i>j</i>); S ja A kuuluvad samasse semantilisse rühma (<i>e</i>)	j: 55 lauset e: 320 lauset

* Tunnus on statistiliselt oluline ($p < 0,05$).

** Tunnus on statistiliselt oluline ($p < 0,01$).

*** Tunnus on statistiliselt oluline ($p < 0,001$).

Järgnevalt anname ülevaate verbi *sarnanema* rektsioonikasutusest ÜK andmete põhjal. Analüüsi aluseks on 375 lauset, mis on saadud juhuvalimina kolmest alamkorpusest: ajakirjandus, blogid ja foorumid. Eesmärk on ühelt poolt teada saada, mil määral kasutatakse verbi *sarnanema* rektsioonilise laiendina kaasätlevat ja alaleütlevat käänat, teiselt poolt aga jälgida, kas mõni muu tegur mõjutab käände valikut.

Iga lause juurde lisasime info selle kohta, millist rektsiooni oli kasutatud (kaasaütlev või alaleütlev), ning võimalike muude tunnuste kohta, mida oli iga lause puhul võimalik määrata ning mis potentsiaalselt võivad käändevalikut mõjutada. Kõik analüüsi kaasatud tunnused on toodud tabelis 3. Uuritavaks tunnuseks on rektsioonikäanne (rekt_kaane), mille suhtes kõiki ülejäänud seletavaid tunnuseid testisime, et välja selgitada nende mõju rektsioonikäände valikule. Selleks kasutasime Pearsoni χ^2 -testi või T-testi (viimast numeraalsete tunnuste puhul nagu S_pikkus ja A_pikkus). Statistiliselt olulised seletavad tunnused on tabelis 3 märgitud tärnidega.

Testide põhjal mõjutavad käände valikut alamkorpused, rektsiooniadverbiaali semantilised omadused ning subjekti ja rektsiooniadverbiaali kuulumine eri semantilistesse rühmadesse. Nende tunnuste ja rektsioonikäände valiku seosed on esitatud tabelites 4–6.

Tabelis 4 on esitatud kaasäitleva ja alaleütleva käände vahetõrjutud variant, on see siiski tänapäeval laialt kasutusel (valimis oli 36% alaleütlevas käändes). See näib olevat seotud tekstide üldise toimetatuse astmega: alaleütlevat on kõige vähem ajakirjandustekstides, mida toimetatakse oletatavalt enim, ning kõige rohkem on alaleütlevat käänat foorumites, mida reeglina ei keeleteoimetata. Alale- ja kaasäitleva jaotuse erinevused on χ^2 -testi põhjal statistiliselt olulised: $\chi^2(2, N = 375) = 11,772, p < 0,01$.

Tabel 4. Verbi *sarnanema* kaasäitleva ja alaleütleva käände vahetõrjutud alamkorpustes.

Alamkorpused	Alaleütlev	Kaasäitlev	Kokku
Blogid	66 (36%)	118 (64%)	184
Foorumid	39 (51%)	37 (49%)	76
Ajakirjandus	31 (27%)	84 (73%)	115
Kokku	136 (36%)	239 (64%)	375

Tabelis 5 on esitatud rektsioonikäände jaotumine seoses adverbiaali semantilise rühmaga ($\chi^2(4, N = 375) = 10,701, p < 0,05$). Materjal oli väga palju abstraktseid kasutusid (46% kõigist kasutusjuhtumitest). Alaleütlevat kasutati pisut sagedamini siis, kui rektsiooniadverbiaal viitas mittespetsiifilistele või abstraktsetele entiteetidele, ja kõige vähem siis, kui viidati inimesele. Näites 1 viitab rektsiooniadverbiaal abstraktsele nähtusele, näites 2 konkreetsele, aga mittespetsiifilisele entiteedile.

- (1) Paraku sarnaneb ametkonna hoolealuseks olemine **taime toitelahuses kasvamisega**. (Blogid)
- (2) JÄÄR Sa sarnaned **vulkaanile**, mis kord aktiveerub ja siis taas vaikseks jääb. (Ajakirjandus)

Tabel 5. *sarnanema* reksioonikäände seos adverbiaali semantilise rühmaga.

Adverbiaali semantiline rühm	Alaleütlev	Kaasaütlev	Kokku
Inimene	5 (21%)	19 (79%)	24
Muu elus	3 (33%)	6 (67%)	9
Spetsiifiline, konkreetne	37 (32%)	80 (68%)	117
Mittespetsiifiline, konkreetne	29 (54%)	25 (46%)	54
Abstraktne	62 (36%)	109 (64%)	171
Kokku	136 (36%)	239 (64%)	375

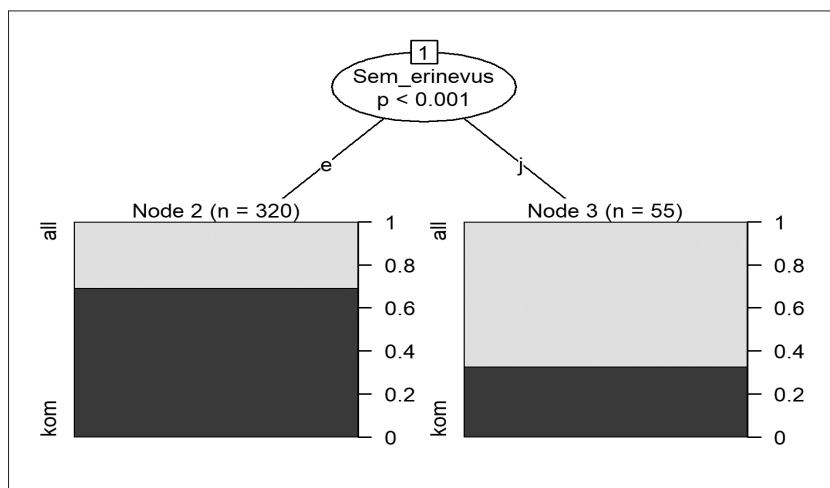
Kolmas statistiliselt oluline tunnus oli subjekti ja adverbiaali semantiline erinevus (tabel 6, $\chi^2(1, N = 375) = 25,259, p < 0,001$). Kui subjekt (S) ja adverbiaal (A), mida omavahel võrreldakse, kuuluvad samasse semantilisse rühma, domineerib kaasaütlev käänne (69%, näide 3), ent kui erinevatesse semantilistesse rühmadesse, siis domineerib alaleütlev käänne (67%, näide 4).

(3) *Välgukahjustused* sarnanevad **kõrgepingekahjustusega**. (Ajakirjandus, S = ms_konkr, A = ms_konkr)

(4) *Ta* ei sarnanenud kaugeltki **minu meesideaalile**, vestlesin temaga vaid kohuse-tundest [...] (Blogid, S = inimene, A = abstr)

Tabel 6. *sarnanema* reksioonikäände valiku seos subjekti ja adverbiaali semantilise erinevusega.

A ja S semantiline erinevus	Alaleütlev	Kaasaütlev	Kokku
Kuuluvad samasse rühma (e)	99 (31%)	221 (69%)	320
Kuuluvad eri rühmadesse (j)	37 (67%)	18 (33%)	55
Kokku	136 (36%)	239 (64%)	375

Joonis 1. *sarnanema* otsustuspuu mudel ($rekt_kaane \sim Aeg + Polaarsus + genre + S_sem + A_sem + Sem_erinevus$; kom = kaasaütlev, all = alaleütlev käänne).

Et mõista, milline neist tunnustest seletab varieerumist kõige paremini, kasutatakse lisaks otsustuspuu (ka klassifitseerimispuu) meetodit, mis jagab kõik vaatlused binaarsetesse klassidesse vastavalt sellele, kui tugevasti mingi seletav tunnus (vt tabelit 3) on seotud reksioonikäände valikuga. Kasutatakse selleks R-i paketi *partykit* funktsiooni *ctree*. Kõige olulisem seletav tunnus annab puu esimese hargnemise ja kumbagi harusse grupeeritakse selle tunnuse alusel sarnased vaatlused. Seejärel jätkub ositamine kahes harus selle kohaselt, mis on järgmisena kõige olulisem tunnus vastavas harus. Ositamine kestab seni, kuni edasine jagamine pole enam põhjendatud, st statistiliselt pole järgnevad tunnused enam vaatluste klassifitseerimise seisukohalt olulised. Protsessi lõpptulemusena peaksid kõik vaatlused olema jagatud uuritava tunnuse suhtes optimaalselt rühmadesse. (Strobl jt 2009: 325–327) Tulemused on esitatud puutaolise joonisena (joonis 1).

Verbi *sarnanema* kasutuses osutus kõigist seletavatest tunnustest statistiliselt olulisimaks subjekti ja adverbiaali semantiline sarnasus või erinevus (*Sem_erinevus*), mille alusel toimub jagunemine andmestikus nii, et semantiliselt sarnaste (samasse tüüpi kuuluvate) S ja A puhul on kaasaütleva käände kasutus valdav (vasak haru), ent erinevasse semantilisse tüüpi kuuluvate S ja A puhul on alaleütlevat käänet kasutatud oluliselt enam (parem haru). Rohkem hargnemisi andmestikus ei ole – see tähendab, et nende rühmade sees muud tunnused enam statistiliselt oluliseks ei osutunud. Muud tunnused võivad küll ka mingil määral valikut mõjutada (nagu eespool tabelites 4–6 näidatud), ent semantiline sarnasus või erinevus mõjutab käändevalikut enim.

Mida sellest siis arvata? Verbi *sarnanema* on nimetatud ka retsiprookverbiks (Veismann jt 2017: 322), mis tähendab, et selle kaks osalist suhestuvad omavahel kuidagi, sarnanevad vastastikku. Kui need on omavahel igati võrreldavad, siis kuuluvad need ka samasse semantilisse tüüpi, nagu eespool näidetes 3 ja 5–8. Sellistes lausetes, nagu analüüsis selgub (vt tabelit 6, joonist 1), on kasutatud nii kaasaütlevat kui ka alaleütlevat käänet, ent kaasaütlev domineerib selgelt. Küllap seetõttu, et vastastikusus ja sellele lähedane võrdlemise funktsioon on kaasaütleva käände peamisi funktsioone eesti keeles (Metslang jt 2017). Vastastikune sarnanemine eeldab seega võrreldavaid objekte ning on tüüpiliselt väljendatud kaasaütleva käändega.

- (5) Vaatame *Boguslaw Schaefferi etendust Loojang*, mis sarnaneb oma olemuselt **Draamateatri eelmise suvelavastusega Syrrealistid**. (Ajakirjandus)
- (6) *Praegune kõrgendik* sarnaneb aga pigem **madala ringvalliga**. (Blogid)
- (7) *Kogu see lugu* sarnaneb **mingi teadliku libauudisega** või siis [---] (Ajakirjandus)
- (8) [---] kahjuks oli nii kange liisunud õlle lõhn – tühje kaste hoiti leti lähedal ja *see lõhn* sarnaneb väga **vetsuhaisule** [---] (Blogid)

Kui objektid/nähtused, mida võrreldakse, on semantiliselt väga erineva mahu või olemusega, võidakse verbi *sarnanema* kasutada ka tähenduses '(mingi omaduse poolest) sarnasuslik lähenemine'. See tähendus tuleb esile siis, kui verbi *sarnanema* juurde käivad subjekt ja adverbiaal kuuluvad erinevatesse semantilistesse rühmadesse (näide 4) või on muul viisil raskesti võrreldavad (näited 9–11). Siia hulka kuu-

luvad ka juhtumid, mida võib pidada elliptilisteks (näited 10–11) ja mis seetõttu ei ole päris võrreldavad (nt lauses 10 võiks lisada: *muretaina omale*). Alaleütleva kasutamine 'sarnasusliku lähenemise' tähenduses on üsna ootuspärane, sest selle käände põhitähenduses on suuna tähendus täiesti tuntav.

- (9) *Rattateede võrgustiku ülesehitus* peab sarnanema **autoteede rajamise loogikale** [---] (Ajakirjandus)
- (10) Ma ise mõtlesin ka, et kuidagi väga **muretainale** sarnanes *see retsept ja tegemisõpetus*. (Blogid)
- (11) *Pikliku Lido autosõbralik linnaruum* sarnaneb keskmisele **vahemereäärsele kuurortlinnale**. (Ajakirjandus)

Seda, et alaleütlev ei ole alati asendatav kaasäütlevaga, on näha eespool näitest 4, milles võib kaasäütleva kasutus (*Ta ei sarnanenud kaugeltki minu meesideaaliga*) kaasa tuua hoopis tõlgenduse, et *meesideaali* all mõeldakse mingit konkreetset isikut.

Sarnast mõtet on väljendatud ka varem: „Kui võrdlusalune entiteet on võrreldavast entiteedist elusushierarhias madalam (nt inimene – eluta objekt), võib koosseisumissuhtele viitava komitatiivi asemel esineda allatiiv (*poiss sarnaneb oma isaga, aga poiss sarnaneb lumememmega/lumememmele*)” (Metslang jt 2017: 156). Meie näidetest ilmneb, et nähtus ei ole seletatav üksnes elusushierarhiaga, vaid võrreldavate entiteetide suure semantilise erinevusega laiemalt.

Kokkuvõttes võib öelda, et hoolimata pikaajalisest ponnistusest normeerida verbi *sarnanema* reksiooni ei ole see päriselt õnnestunud. Kõige olulisem põhjus seisneb selles, et reksioonilise laiendina sobib kaasäütlev kääne oma semantikalt (vastastikusus) hästi olukorda, kus võrreldavad objektid on omavahel semantilisel samalaadsed, ent ei sobi enam nii hästi siis, kui need on raskesti võrreldavad. Sellisel juhul on alaleütleva kasutus loomulikum, sest toob kaasa sarnasusliku lähenemise tõlgenduse. Kuna jätkuvalt on alaleütlev kasutuses ka kontekstis, kus kaasäütlev on tavaline valik, võib öelda, et alaleütlev on verbi *sarnanema* reksioonilise laiendina universaalsema kasutusala kui kaasäütlev. Tõenäoliselt on see ka põhjus, miks keelekorraldus ei ole alaleütlevast selles kontekstis jagu saanud ning miks see on tegelikult keelekasutuses endiselt käibel. Alamkorpuste võrdlusest oli näha, et tekstide keeleteometamine on küll mõjutanud alaleütleva ja kaasäütleva kasutusvahekorda, ent ei ole alaleütlevat välja tõrjunud.

6. Järeldused ja arutelu

Nähtub, et eesti keelekorralduses on sajandi jooksul verbireksioone küll normitud, ent need normingud ei ole tänapäeva keelde täielikult kinnistunud. Normitud on seepärast, et reksioonimallide tähenduserinevused pole olnud selged või pole erisusi nähtud, samuti on teatud käänete kasutamist peetud võõrkeelte mõjaks (nt Muuk 1924; Allkivi 2012: 60). Artiklis analüüsitud verbidel on reksiooni fikseerides eelistatud üht käänat teisele, nt *sarnanema* [*millega?*], mitte [*millele?*], *põhinema*

[*mille?*], mitte [*millele?*]. Paraku on seda tehtud nii XX sajandi alguses kui ka hiljem ilma tegeliku keelekasutuse andmete süsteemse uurimiseta ja nii ka teadmista selle kohta, mis kõnelejate jaoks on tegelikult olnud tavalisem või loomulikum.

Tähelepanuväärne on seegi, et rektsiooniloendites (nt Aavik 1936; Valgma, Remmel 1968; Mäearu 2011; Pool 2019; EKK 2020) on XX sajandi algusest saadik kor-
dunud üsnagi ühed ja samad sõnad. Osalt on see nii, sest ajalugu on nad sinna jä-
tnud. Näiteks esitatakse verbi *arvestama* rektsiooniloendites tänini, kuigi mõlemad
rektsioonikäanded aktsepteeriti keelekorralduses juba XX sajandi keskel (ehkki tõsi,
erinevat tähendust kandvatena).

Keelekorralduse ja keeleteaduse põhiline vahe seisnebki selles, et keelekorralda-
jad on tahtnud öelda, kuidas keelt kasutama **peab**, aga keeleteadlased kirjeldavad
seda, kuidas keel tegelikult **toimib**. Näiteks Aavik (1920: 4) on näinud keeleteadlaste
probleemi selles, et nad ei taha teada, „kuidas p e a b see või teine [---] keeles olema”;
Tiiu Erelt (1999: 821) on nentunud, et „keeleteadlased [kipuvad] uskuma, et iga muu-
tus keeles on muutumine paremaks”. Samal ajal on keelekorraldusele ette heidetud
selgete ja arusaadavate põhimõtete puudumist (nt Kull 1966: 294; Kerge 1994: 146).

Rektsiooniküsimuses on analüüsitud materjali põhjal samuti näha, et nii XX
sajandi algul, mil eesti kirjakeelt rangete võtetega loodi, kui ka hiljem neidsamu tra-
ditsioone järgides on keelekorralduses rektsiooni normitud, põhinemata seda tehes
süsteemaatiliselt tegeliku keelekasutuse uurimustele. Tänapäeval on eesti kirjakeel
stabiilne (vt ka Kerge 2012a; Eesti keele arengukava 2021–2035), sajand tagasi loo-
dud reeglid kas on või ei ole kasutuses juurdunud. Näiteks verbi *sarnanema* puhul
on keelekorralduse norming mõjutanud kasutust tugevasti kaasaütleva rektsiooni-
käände poole, aga alaleütlev pole sealkõrval senini taandunud. Teiste analüüsitud
verbikimpude kasutus tundub olevat sajandi jooksul jäänud stabiilseks: normingu-
vastane käanne on tekstides esinenud lihtsalt harvem kui ainuõigeiks peetud käanne.
Seega varieeruvad rektsioonimallid keeles jätkuvalt, kuigi avalikke tekste on keele-
toimetatud juba sadakond aastat ja rektsioonikäandeid on õpetatud koolis.

Verbi *sarnanema* korpusanalüüs näitas, et verbirektsiooni valikut mõjutab kõige
enam see, kas objektid, mille sarnasust nenditakse või eitatakse, on tähenduse poo-
lest võrreldavad. Alaleütleva käände kasutus on tänapäeva tekstides kõige sagedasem
juhtudel, kui võrreldavad objektid erinevad üksteisest semantiliselt – sellisel puhul
toob alaleütleva kasutus kaasa tähenduse 'sarnasuslik lähenemine (mingi omaduse
poolest)'. Võib oletada, et sama on motiveerinud alaleütleva kasutust ka varem. Kuna
alaleütlevat kasutatakse ka muus tähenduses, on see verbi *sarnanema* rektsioonina
üldisema kasutusega kui kaasaütlev käanne.

Seega mõjutab rektsioonikäände varieerumist tähenduserinevus, mida keele-
korraldus ei ole arvestanud, sest ei ole keelekasutusse sellise pilguga süvenenud.
Kuna tänapäeval on seda suhteliselt lihtne teha, kas või juba andmete ja meetodite
kättesaadavuse mõttes, on taoline sisend keelekorralduse jaoks väga vajalik. Keele-
korraldus peaks sellist sisendit pidevalt jälgima ja norminguid vastavalt ajakohas-
tama.

Rektsiooni loomulikkuse ja tegeliku kasutuse kohta tuleks peale korpuseandmete
analüüsimise teha ka erinevaid keeleteaduslikke katseid, et täpsustada ühe või teise

variandi kasutustingimusi (vt nt Klavan jt 2013; Klavan 2018). Korpuseandmed saavad aga sellegipoolest pakkuda sisendit sõnaraamatu koostamisel: andmed räägivad, et verbi *sarnanema* rektsiooniline laiend esineb alale- ja kaasäütlevas käändes ning *põhinema*- ja *toetuma*-verbikimpude rektsioonilised laiendid esinevad alal- ja alaleütlevas käändes. Nii on nende verbide rektsioonid erinevalt varasematest sõnaraamatutest esitatud ka EKI ühendsõnastikus.

1980. aastast alates on eesti keelekorralduses olnud põhimõte, et normingu-muudatus ei muuda varasemat normingut valeks: „[---] me ei tee kirjaoskamatuks varem koolis käinud inimesi ega kuuluta ebasobivaks otsustele eelnenud aja olulisi tekste” (Kerge 2012b: 81). Artiklis analüüsitud verbide puhul tähendab see seda, et varasemad rektsioonimallid jäävad alles nii sõnaraamatus kui ka keelekasutuses, lihtsalt nüüd kirjeldatakse sõnaraamatus kõiki neid malle, mis kasutuses statistiliselt selgelt esile tõusevad ja käibivad. Rektsiooni normimisest on eesti keelekorralduses alates 2022. aastast loobutud (EKI-sisene tööfail; EKI teatmik: Keelekorralduse teisenemine).

EKI ühendsõnastiku koostamisel on leksikograafidel aluseks kasutuspõhine keelekäsitlus, mis toetub korpuslingvistika uurimistulemustele (vt nt Risberg, Langemets 2021; Risberg 2022; Paet 2022b). Selle tulemusel tehakse sõnaraamatus korpuse põhjal tegeliku keelekasutuse kohta üldistusi, milles esitatakse olulised, sageli esinevad keelekasutusmallid, mitte juhuslikud kasutusviisid või vead (mis reeglina ei esildu korpuses kvantitatiivselt).

Järgnevalt esitame mõned keelekorraldusele teadustööde põhjal koorunud põhimõtted (vt nt Raadik 2020; Risberg, Langemets 2021; Paet, Risberg 2021; Risberg 2022; Paet 2022a, 2022b). Loetelu pole ammendav koondvaade tänapäevastest keelekorralduse põhimõtetest, sest töö jätkub. Olulisemad punktid on järgmised.

- Normimisel ja soovitude andmisel tuleb arvestada tegelikku keelekasutust ja keeleteaduslikke uurimusi, st normingud-soovitused peavad olema teaduslikult põhjendatud.
- Norminguid ja soovitusi peab pidevalt värskendama, eriti siis, kui nad hakkavad tegelikust keelekasutusest märkimisväärselt lahknema (Risberg, Langemets 2021: 920). Üldjoontes tähendab see rõõpsuste aktsepteerimist, mitte varasema variandi keelamist ja uuega asendamist. Nii ei muutu varem koolis käinud inimesed, kes on harjunud ainult ühe variandiga, ka kirjaoskamatuks (Kerge 2012b: 81).
- Reeglid ja soovitusel annavad üldpõhimõtteid, üksikjuhtumite meeldejäätta eeldavaid reegleid-soovitusi püütakse vältida.
- Kasutajat püütakse rohkem informeerida ning vähem õpetada (EKI teatmik: Keelekorralduse teisenemine). See tähendab, et kasutajale antakse eri variante toetavate põhjendustega tuge oma teksti sobiva valiku tegemiseks, mitte ei suunata üht varianti alati teisele eelistama (vt ka Langemets jt 2022).
- Sõnavara vallas ettekirjutusi üldiselt ei tehta, sest see on keele kõige muutlikum osa. Sõnavara kohta saab anda selgitusi ja soovitusi (nt halvustavate sõnade kasutuse kohta, vt EKI teatmik: Keelekorralduse teisenemine, EKI

teatmik: Solvavast keelekasutusest). Ka soovitusi saab anda vaid üldisi, sest keelekorraldusel (erinevalt teksti autoritest ja toimetajatest) ei ole ligipääsu konkreetsetele tekstidele (eri registrid, eesmärgid jne) (vt Langemets jt 2022).

- Keelekorralduses ollakse teadlikud, et tegelikult saab keeles normida väga vähe, sest keelesüsteem on avatud ja muutlik (vt ka tabelit EKI teatmik: Keelekorralduse teisenemine; Kerge 2004).

Nende põhimõtete valguses on oluline, et eesti keeleteaduses uuritaks normingute, normide ja soovitustega seonduvat keeles varasemast süsteemsemalt – nii saab aidata edendada teaduspõhist keelekorraldust, mida näeb ette ka „Eesti keele arengukava 2021–2035”.

Artikli valmimist on toetanud teadusprojekt EKKD103 „Eesti keele sõnavara ja korraldus: kasutuspõhine keelearendus ja kasutajakeskne veebidisain” ja Euroopa Liidu Regionaalarengufond (Eesti-uuringute Tippkeskus).

VEEBIVARAD

DEA = DIGAR Eesti artiklid. Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv. <https://dea.digar.ee>

EKI teatmik. Eesti õigekeelsuskäsiraamat. Toim Peeter Päll. Koost P. Päll, Maire Raadik, Ülle Allsalu, Katrin Hallik, Indrek Hein, Katre Kasemets, Kristina Koppel, Margit Langemets, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Tiina Paet, Geda Paulsen, Lydia Risberg, Arvi Tavast, Mari Vaus. Tallinn: Eesti Keele Instituut 2022–. <https://eki.ee/teatmik>

EKI ühendsõnastik = Eesti Keele Instituudi ühendsõnastik 2022. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee>

Tavast, Arvi; Hein, Indrek; Kallas, Jelena; Koppel, Kristina; Langemets, Margit; Männiko, Kaur; Nurk, Tõnis; Saar, Signe; Tsepelina, Katrin; Vaus, Mari; Viks, Ülle; Laubretin; Sharma, Yogesh; Pääk, Tiia 2022. Sõnaveeb 2022. EKI keeleportaal. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-08C0EL>

ÜK = Kristina Koppel, Jelena Kallas (koost). Eesti keele ühendkorpus 2021. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-08D17L>

KIRJANDUS

Aavik, Johannes 1920. Rahvamurded ja kirjakeel. Õigekeelsuse kysimus rahvamurdes ja kirjakeeles. (Keelelise uuenduse kirjastik 29.) Tartu: Istandik.

Aavik, Johannes 1934. Mõnede rektsoonide õigekeelsus. – Eesti Keel, nr 2, lk 33–39.

Aavik, Johannes 1936 (koost). Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu: Noor-Eesti.

Allkivi, Kais 2012. Kas käbi sarnaneb kännule või kännuga? Alaleütleva käände pealetungist. – Oma Keel, nr 2, lk 53–60.

Argus, Reili; Kern, Katrin; Mäekivi, Helika 2022. Keeletoimetamine. Kõrgkooliõpik. (Gigantum humeris.) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Barlow, Michael; Kemmer, Suzanne (toim) 2000. Usage Based Models of Language. Stanford: CSLI Publications.

- Biber, Douglas 2000.** Investigating language use through corpus-based analyses of association patterns. – Usage Based Models of Language. Toim Michael Barlow, Suzanne Kemmer. Stanford: CSLI Publications, lk 287–313.
- Brezina, Vaclav 2018.** Statistics in Corpus Linguistics: A Practical Guide. 1. tr. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316410899>
- Burridge, Kate; Bergs, Alexander 2017.** Understanding Language Change. London–New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315463018>
- Bybee, Joan 2010.** Language, Usage and Cognition. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511750526>
- Campbell, Lyle; Barlow, Russell 2020.** Is language change good or bad? – Questions about Language: What Everyone Should Know About Language in the 21st Century. Toim Laura Bauer, Andreea S. Calude. London–New York: Routledge, lk 80–90. <https://doi.org/10.4324/9780367175023-7>
- Crawford, William J.; Csomay, Eniko 2016.** Doing Corpus Linguistics. New York–London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315775647>
- Croft, William 2000.** Explaining Language Change: An Evolutionary Approach. Harlow: Longman.
- Croft, William; Cruse, D. Alan 2005.** Cognitive Linguistics. 3. tr. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803864>
- Diessel, Holger 2017.** Usage-based linguistics. – Oxford Research Encyclopedia of Linguistics. Toim Mark Aronoff. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.363>
- Eesti keele arengukava 2021–2035.** <https://www.riigikogu.ee/en/sitting-reviews/the-riigikogu-received-an-overview-of-the-estonian-language-development-plan-and-the-fundamentals-of-the-cultural-policy>
- EKG II = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare.** Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993.
- EKI-sisene tööfail = Rektsioon ÜS-is.** Eesti Keele Instituudi tänapäeva eesti keele osakonna sisedokument.
- EKI teatmik.** Keelekorralduse teisenemine. <https://eki.ee/teatmik/keelekorralduse-teisenemine>
- EKI teatmik.** Mis on muutunud. <https://eki.ee/teatmik/mis-on-muutunud>
- EKI teatmik.** Solvavast keelekasutusest. <https://eki.ee/teatmik/solvavast-keelekasutusest/>
- EKK 1997 = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross.** Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1997.
- EKK 2020 = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross.** Eesti keele käsiraamat. Uuendatud väljaanne. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA, 2020.
- EKSS 2009 = Eesti keele seletav sõnaraamat.** Kd I–VI. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” 2., täiendatud ja parandatud tr. Toim Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ekss>
- Elisto, Elmar 1934.** Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid. Koosolek 26. nov. 1933. – Eesti Keel, nr 3, lk 84–86.

- Erelt, Mati (peatoim) 2003.** Eesti keele uurimise analüüs. (Emakeele Seltsi aastaraamat 48 (2002).) Tallinn: Emakeele Selts.
- Erelt, Mati 2006.** Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Tartu: Emakeele Selts.
- Erelt, Mati 2017.** Sissejuhatus süntaksisse – Eesti keele süntaks. (Eesti keele varamu 3.) Toim M. Erelt, Helle Metslang. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 53–89.
- Erelt, Mati 2019.** Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. 4. tr. Tallinn: Emakeele Selts.
- Erelt, Mati; Metslang, Helle (toim) 2017.** Eesti keele süntaks. (Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Erelt, Tiiu 1968.** Uus ajakiri, vanad vead. „Horisont” 1967 mõnest keelelisest vaatevinklist. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 208–213.
- Erelt, Tiiu 1999.** Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 817–825.
- Erelt, Tiiu 2002.** Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EÕS 1925–1937 = Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat.** „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu” II täiendatud ja parandatud tr. I köide A–M, 1925; II köide N–Rio, 1930. Toim Johannes Voldemar Veski; III köide Ripp–Y, 1937. Toim Elmar Muuk. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- Frankenberg-Garcia, Ana; Rees, Geraint Paul; Lew, Robert 2021.** Slipping through the cracks in e-lexicography – International Journal of Lexicography, kd 34, nr 2, lk 206–234. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecaa022>
- Gries, Stefan Th. 2007.** Introduction. – Corpora in Cognitive Linguistics: Corpus-Based Approaches to Syntax and Lexis. Toim S. Th. Gries, Anatol Stefanowitsch. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, lk 1–17. <https://doi.org/10.1515/9783110197709>
- Hennig, Mathilde (toim) 2021.** Duden. Sprachliche Zweifelsfälle. Das Wörterbuch für richtiges und gutes Deutsch. Berlin: Dudenverlag.
- lbbotson, Paul 2013.** The scope of usage-based theory. – Frontiers in Psychology, 4:255. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00255>
- Kasik, Reet 2011.** Stahlhi mantlipärijad. Eesti keele uurimise lugu. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, Reet 2020.** Eesti keelehoolde algusaegadest. – Eesti Keeletoimetajate Liidu aastaraamat 2019, lk 28–41.
- Kerge, Krista 1994.** Keeletöö tänane ja tulevik (I). Kes ja kuidas. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 145–149.
- Kerge, Krista 2004.** Eesti kirjakeele mõtteruum. – Emakeele Seltsi aastaraamat 49 (2003). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Emakeele Selts, lk 7–22.
- Kerge, Krista 2012a.** Keelekorralduse põhimõtted. – Sirp 28. IX, lk 18–19.
- Kerge, Krista 2012b.** Uusimaid soovitusi ESi keeletoimkonnalt. – Oma Keel, nr 2, lk 77–83.
- Kilgarriff, Adam 2007.** Googleology is bad science. – Computational Linguistics, kd 33, nr 1, lk 147–151. <https://doi.org/10.1162/coli.2007.33.1.147>
- Kilgarriff, Adam; Baisa, Vit; Bušta, Jan; Jakubiček, Miloš; Kovář, Vojtěch; Michelfeit, Jan; Rychlý, Pavel; Vit, Suchomel 2014.** The Sketch Engine: Ten years on. – Lexicography, kd 1, nr 1, lk 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>
- KK 1960 = Küsimusi ja vastuseid.** – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 244–245.
- Klavan, Jane 2018.** Kognitiivne keeleteadus arvude rägastikus. – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 697–712. <https://doi.org/10.54013/kk730a6>

- Klavan, Jane; Veismann, Ann; Jürine, Anni 2013.** Katselised meetodid tähenduse uurimisel. – ESUKA–JEFUL, kd 4, nr 1, lk 17–34. <https://doi.org/10.12697/jeful.2013.4.1.02>
- Koppel, Kristina; Kallas, Jelena 2022.** Eesti keele ühendkorpuste sari 2013–2021: mahukaim eesti keele kogu. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, nr 18, lk 207–228. <https://doi.org/10.5128/ERYa18.12>
- Kull, Rein 1961.** Keelenorm ja teadlik keeletarvitus. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 89–100.
- Kull, Rein 1966.** Vormitüübi mõju võõrsõnalise esikomponendi liitumisele. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 284–294.
- Kull, Rein 1978.** Õigekeelsussõnaraamat 1976. Tegijate poolt vaadatuna. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 675–682.
- Kull, Rein 2000.** Kas kindel või lagundatud kirjakeel? – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 1–9.
- Langacker, Ronald 1987.** Foundations of Cognitive Grammar. Stanford, California: Stanford University Press.
- Langemets, Margit; Koppel, Kristina; Kallas, Jelena; Tavast, Arvi 2021.** Sõnastikukogust keeleportaalsiks. – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 755–770. <https://doi.org/10.54013/kk764a6>
- Langemets, Margit; Risberg, Lydia; Tavast, Arvi; Päll, Peeter; Raadik, Maire; Paet, Tiina 2022.** Keelekorraldajad: keele muutumisega kaasneb alati ka selle üle muretsemine. – ERR 2. XII. <https://www.err.ee/1608807802/keelekorraldajad-keele-muutumisega-kaasneb-alati-ka-selle-ule-muretsemine>
- Liivaku, Uno 1984.** Keelekorralduse vastuoksused. (Kirjakeele korraldus nüüd ja praegu.) – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 581–586.
- Metslang, Helle; Habicht, Külli; Hennoste, Tiit; Jürine, Anni; Laanesoo, Kirsi; Ogren, David 2017.** Komitatiivi funktsioonidest eri aegade ja registrite eesti kirjakeeles. – ESUKA–JEFUL, kd 8, nr 1, lk 149–178. <https://doi.org/10.12697/jeful.2017.8.1.09>
- Muischnek, Kadri; Lindström, Liina 2020.** Digitaalsed tekstiandmed ja korpuslingvistika. – Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht. (Gigantum Humeris.) Toim Anu Masso, Katrin Tiidenberg, Andra Siibak. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, lk 306–339.
- Muuk, Elmar 1924.** Õigekeelsuslikke vaidlusküsimusi. – Eesti Keel, nr 3–4, lk 97–108.
- Muuk, Elmar 1926.** Eesti kirjakeele praegusest seisukorrast. – Eesti Keel, nr 3–5, lk 55–69.
- Muuk, Elmar; Tedre, Mihkel 1931.** Lühike keeleõpetus II. Tuletus- ja lauseõpetus. Teine tr. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus.
- Mäearu, Sirje 1996.** Valik reksioone. – Keelenõuanne soovitab. Koost S. Mäearu. Tallinn: Eesti Keele Instituut, lk 68–106.
- Mäearu, Sirje 2011.** Valik reksioone. Tartu: Keelehooldekeskus.
- Mäekivi, Helika 2019.** Eesti keele aasta. 90 aastat keeleteimetaja ametit. – Sirp 29. XI, lk 40.
- Mägiste, Julius 1936.** Keelelise suurteose puhul. *Johannes Aavik*, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. – Eesti Keel, nr 5, lk 134–151.
- Nemvalts, Peep 2012.** Alaleütleva vallutusi. – Sirp. Keele infoleht 14. VI, lk 4.
- Nurm, Ernst 1931.** Raamatute ülevaade. – Eesti Keel, nr 1, lk 19–25.
- Paet, Tiina 2022a.** Pritskookidest lõhnakuuskedeni. *Vanill* ja *vanilje*. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 443–451. <https://doi.org/10.54013/kk773a4>
- Paet, Tiina 2022b.** Võõrsõnade kuju normimise probleeme tänapäeva eesti keeles. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 923–947. <https://doi.org/10.54013/kk778a3>

- Paet, Tiina; Risberg, Lydia 2021.** Võõrsõnade tähendussoovitused ja nende esitus üldkeele sõnaraamatus. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 965–984. <https://doi.org/10.54013/kk767a2>
- Perek, Florent 2015.** Argument Structure in Usage-Based Construction Grammar: Experimental and Corpus-Based Perspectives. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cal.17>
- Pilvik, Maarja-Liisa; Plado, Helen; Lindström, Liina 2021.** Murded, varieerumine ja korpusandmed. Eitussõna paiknemine võru ja seto eituslausetes. – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 771–796. <https://doi.org/10.54013/kk764a7>
- Plado, Helen 2022.** Rahvakeelsus XX sajandi alguskümnendite Eesti keelekorralduses. (Vaateid eesti keelekorralduse arenguloole). – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 1075–1092. <https://doi.org/10.54013/kk780a1>
- Pool, Raili 1996.** Eesti keele verbirektsioone. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Pool, Raili 2019.** Eesti keele verbirektsioone. Toim Tiina Kikerpill. 4., oluliselt parandatud ja täiendatud tr. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Päll, Peeter 2019.** Pilk eesti kirjakeele korraldamise sajandile ja tänapäevale. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 107–111. <https://doi.org/10.54013/kk735a10>
- Raadik, Lydia 2020.** Sõnatähenduste normimisest eesti keelekorralduses verbi *vabandama* näitel. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 853–874. <https://doi.org/10.54013/kk755a3>
- Rajamaa, Herman 1936.** Kuidas tarvitada uusi sõnu? Eesti sõnade muuteline sõltuvus. Tartu: Kool.
- Risberg, Lydia 2021.** Jonnakas *kostuma*. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 1078–1085. <https://doi.org/10.54013/kk768a3>
- Risberg, Lydia 2022.** Mis on peidus sõnaraamatu tähendussoovituste tagahoovis? Eesti oma-sõnade käsitus. – ESUKA–JEFUL, kd 13, nr 2, lk 185–214. <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.2.06>
- Risberg, Lydia; Langemets, Margit 2021.** Paronüümide probleem eesti keeles. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 903–926. <https://doi.org/10.54013/kk766a4>
- Rundell, Michael 2018.** Searching for extended units of meaning – and what to do when you find them. – Lexicography, nr 5, lk 5–21. <https://doi.org/10.1007/s40607-018-0042-1>
- Rätsep, Huno 1978.** Eesti keele lihtlausete tüübid. Tallinn: Valgus.
- Saareste, Albert 1933.** Meie keele korraldamise põhimõtteist ja nende kohaldamisest. – Eesti Kirjandus, nr 9, lk 446–454.
- Saareste, Andrus 1952.** Kaunis emakeel. Vesteid eesti keele elust-olust. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Saari, Henn 1979.** Taimelavakeelepäeva kõnedest (Tapa, 19. X 1978). – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 155–166.
- Sinclair, John McHardy 1991.** Corpus Concordance and Collocation. Oxford: Oxford University Press.
- Stefanowitsch, Anatol 2020.** Corpus Linguistics: A Guide to the Methodology. (Textbooks in Language Sciences 7.) Berlin: Language Science Press.
- Storjohann, Petra 2010.** Lexico-semantic relations in theory and practice. – Lexical-Semantic Relations. Theoretical and practical perspectives. Toim P. Storjohann. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 5–13.

- Storjohann, Petra 2021.** German paronym dictionaries: The shift from prescriptive print editions to electronic corpus-based resources. – Broadening Perspectives in the History of Dictionaries and Word Studies. Toim Hans Van de Velde, Fredric T. Dolezhal. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, lk 194–222.
- Strobl, Carolin; Malley, James; Tutz, Gerhard 2009.** An introduction to recursive partitioning: Rationale, application, and characteristics of classification and regression trees, bagging, and random forests. – Psychological Methods, kd 14, nr 4, lk 323–348. <https://doi.org/10.1037/a0016973>
- SÕS 1948, 1951** = Suur õigekeelsus-sõnaraamat. ENSV TA Keele- ja Kirjandusinstituut. 1. vihik. Tartu: RK „Teaduslik Kirjandus”, 1948; 2. vihik. Tartu: Eesti Riiklik Kirjastus, 1951.
- Tauli, Valter 1938.** Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised 17.) Tartu: Akadeemilise Kooperatiivi Kirjastus.
- Tauli, Valter 1941.** Tegelik süntaksi probleemidest. – Eesti Keel ja Kirjandus, nr 5–6, lk 345–357.
- Tauli, Valter 1980.** Eesti grammatika. Lauseõpetus. Uppsala: Finsk-ugriska institutionen.
- Tuglas, Friedebert 1932.** Eesti Kirjameeste Selts: tegevusolud, tegelased, tegevus. Tartus: Eesti Kirjanduse Selts.
- Valgma, Johannes; Rimmel, Nikolai 1968.** Eesti keele grammatika. Käsiraamat. Tallinn: Valgus.
- Vals, Helju 1966.** Rektsoonirikkusi. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 570–571.
- Veismann, Ann; Erelt, Mati; Metslang, Helle 2017.** Määrus. – Eesti keele süntaks. Toim M. Erelt, H. Metslang. (Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 300–375.
- Viht, Annika; Habicht, Külli 2022.** Baltisaksa periood eesti keele korralduses. (Vaateid eesti keelekorralduse arenguloole). – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 1031–1049. <https://doi.org/10.54013/kk779a4>
- Viikberg, Jüri 2020.** Eesti murrete grammatika. (Eesti keele varamu 8.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- VÕS 1933** = Elmar Muuk, Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- VÕS 1953** = Väike õigekeelsuse sõnaraamat. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Õim, Haldur 2000.** Eesti keeleteadusliku mõtte areng XX sajandil. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 468–479.
- ÕS 1960** = Õigekeelsuse sõnaraamat. Toim Ernst Nurm, Erich Raiet, Magnus Kindlam. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- ÕS 1976** = Õigekeelsussõnaraamat. Toim Rein Kull, Erich Raiet. Koost Tiiu Erelt, R. Kull, Valve Põlma, Kristjan Torop. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- ÕS 1999** = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toim Tiiu Erelt. Koost T. Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2006** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim Tiiu Erelt. Koost T. Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2018** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Toim Maire Raadik. Koost Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.

Lydia Risberg (sünd 1988), MA, Eesti Keele Instituudi nooremteadur-keelekorraldaja (Vanemuise 42, 51003 Tartu); Tartu Ülikooli doktorant, lydia.risberg@eki.ee

Liina Lindström (sünd 1973), PhD, Tartu Ülikooli tänapäeva eesti keele professor (Jakobi 2, 51005 Tartu), liina.lindstrom@ut.ee

Linguistics and language planning in Estonia on the example of case selection patterns of verbs

(Views on the development of Estonian language planning)

Keywords: usage-based linguistics, corpus linguistics, language planning, corpus planning, verb government, Estonian

For over a century, attempts have been made in Estonian language planning to standardize the oblique case selection of verbs (traditionally: verb government), but variation persists in actual language use. In this paper we look at the case selection patterns of a number of verbs, with which variation is said to occur without any semantic difference.

We look at the historical process of how corpus planning has decided on the “right” case-selection and compare it to actual language use from 1900–1939 and 2019–2021. Our analysis shows that variation is still present in the 2019–2021 data. A detailed multifactorial analysis of variation between comitative or allative marking of the oblique argument of the verb *sarnanema* ‘to resemble’ reveals that the most important factor affecting the choice between the two is in fact semantic, which has remained unnoticed by language planners for over a century. Language planners should therefore systematically take into account the results of linguistic research (based on actual language use), and linguists, in turn, should pay attention to variations in Standard Estonian in order to provide new input for language planners.

Lydia Risberg (b. 1988), MA, Institute of the Estonian Language, Junior Researcher, Language Planner (Vanemuise 42, 51003 Tartu); University of Tartu, Doctoral Student, lydia.risberg@eki.ee

Liina Lindström (b. 1973), PhD, University of Tartu, Professor of Modern Estonian Language (Jakobi 2, 51005 Tartu), liina.lindstrom@ut.ee